

КУР'ЄР

КРИВБАСУ

1995

24

мов жива,
Гілки до Єви, котра
зрозуміла
Жіночність яблуневого
єства.
І сутінки вечірні в серці
Й безмовно змії на дереві
реготавсь,
Коли в екстазно-молитовній
тузі
Її рука за яблуком
тяглась,
Нехай за тим вродився б
навіть Каїн,
Та це далеко...
Ось — Господній гнів.
...І вздріла — рай, мов
привид той, зникає.
Та відкриває більше,
ніж таїв.
Хихикнув змії:
— До чорта класна дама,
А скніти в забобонній цій
п'їтмі...
Тоді вона торкнулася
Адама...
..Все інше ви вже знаєте
й самі...

ВІЛЬНИЙ МІКРОФОН

На вулиці плаче жебрак.
У фраці й манишці.
Біля ніг його —
чорний футляр,
Чорний циліндр і смик.
Яку партитуру
В якій прочитаємо книжці?
В якій це тональності
Плаче старий чоловік?
А дівчинка поряд не плаче.
А дівчинка грає
на скрипці.
Відсвічує сонце гаряче
На цій, початкуючій
пипці.
Під юними пальцями —
ти-лили, ти-ли-ли...
Жебраками й блукальцями

Коли ми такими були?
Жебраки ув обмотках,
У фраці аристократ.
А скарби Полуботка?
А злото Карпат?
А сльоза України,
Наша мука і страх?
Як парламентські стіни
Не розсиплються в прах?
«Мерседеси»
(не «Жигулі» вже),
Обіцяють собі самі.
Світлу даль комунізму —
народу.
...— До-ре-мі, до-ре-мі,
до-ре-мі, —
З підземного переходу.

☆☆☆

У часи, що гіркіші
од цукоти,
У краю перелітніх гусей,—
Я
Не хочу похований бути
Ув одній із опалих
траншей.
Смертний холод на мене
чигає
І затруєна куля давно...

Та на мене, панове, чекає
Молоденьке ольвійське
вино.
Солоспів материнської
мови...
О, тобі я не зрадив ніде!
Ще за мною заплаче,
панове,
Злотокосе дівча молоде.
Я іще, під господнім
нектаром,
На розпечений став
тротуар.
І проходжу я Флотським
бульваром
В молодецьким вбранні
нездар.

Кур'єр Кривбасу 24 '95

Білосніжне вбрання —
і засмага.
Це таке старовинне кіно.
І перо. І шабля.
І шпага.
І з троянд молоденьке
вино.
Але й це потрібно
зрозуміти:
Я ще повернусь до вас,
щаслив,
В шумі моря і в плачі
трембіти,
І в прощальнім гомоні
олив...
ІЗ КНИГИ
«СТАРОКОЗАЦЬКИЙ
ЛІТОПИС»
АВЕССАЛОМЕ,
АВЕССАЛОМЕ...
Київську бібліотеку
спалиш,
Не Александрійську — то
й простять...
А чорний сніг, а біла галич
Уже з Чорнобиля летять.
Київ, Київ, Київ —
не Афіни.
Але й тут— могол і
сарацин.
І чорний вітер з України,
І дим із Дантових терцин.
Сніг у Кончі. Бранець волі
й чести
Плаче, в тузі похилив
чоло.
Спалити літопис —
довести,
Що нас на світі й не було.
У таку гірку халепу
влип ти,
А про все історія
змовчить.
А вже палають
манускрипти
І сніг з Чорнобиля летить.
А Галя сіє чорнобривці
Посеред лютої зими.
І плачуть птахи-самовбивці,
Щоб ми zostалися.
Людьми.

МАЙЖЕ НАОСТАНКУ

Мир і спокій золотим
оливам!
Чорноморський берег.
Я і ти.
Був і я у цім житті
щасливим,
Та не міг те шастя
вберегти.
Як я думав? Думав,
мудрі люде.
Та довкола кволі і малі...
Знаю, знаю: і мене не буде
На моїй окраденій землі.
На землі, де велетом
мікробик,
Небагато нам зосталось
див.
Я ж не хочу бачити
надгробок
На землі, де я тебе любив.
Мир усім! Нікого я
не зрадив,
І немарно я топтав траву.
На землі, де я тебе
утратив,
Як же я без тебе проживу?

НАСТЯ ЛІСОВСЬКА-РОКСОЛАНА—ДРУЖИНА СУЛТАНА СУЛЕЙМАНА, СПІВПРАВИТЕЛЬКА ОСМАНСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

ВИДАТНІ ЖІНКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЗЕМЛІ. НАЧЕРКИ ІСТОРИЧНИХ ОПОВІДЕЙ. АВТОР І УКЛАДАЧ
ІСТОРИК АНІСЛАВ МАТРОС (М. Кривий Пир)

ВЄРОПЕЙСЬКІЙ історії жінки-
правительниці держав були
явищем доволі поширеним—
збереглися десятки їхніх
імен. Скажімо, сучасниця
знаменитого Колумба — ко-
ролева Кастилії Ізабелла I, що зу-
міла об'єднати під своєю владою

всю Іспанію. Чи австрійська ерц-
герцогиня Марія-Терезія, що зав-
дяки дипломатичному й воєнному
альянсу з королем Пруссії Фрідрі-
хом Великим утвердилася на своє-
му престолі й прихопила в свої
володіння Сілезію. Яких тільки
жіночих імен немає в історії. Ма-
рія Стюарт в Швеції, Марія Кри-
вава в Англії, Джованні Перша й
Друга в Неаполітанському королів-

стві.. Правда, їх ніхто не продав
у ярмарок, і вони посідали свої ко-
ролівські трони згідно з династійни-
ми порядками.

На Сході для цього було набага-
то менше можливостей, хоча й тут
були жінки, що обіймали в своїх
руках державну владу чи завойо-
вували її. Їхні імена зібрала в сво-
їй монографії «Жінки-правитель-
ниці в мусульманських державах»

Продовження. Початок в числах
10, 11, 13, 17 (1994).

Кур'єр Кривбасу 24^о 95

відомий історик Бахріє Уюк. Вона нарахувала за всю історію мусульманського світу (аж до XX століття) лише 20 імен жінок-правительниць і 13 регентш. Щоправда, більшість жінок досягли влади в Індії. В Османській же імперії правовий статус жінки, безперечно, був найнижчим в усьому мусульманському світі. Отож випадки державного правління жінки там щораз несли в собі характер винятку з правила, мали в собі нечастий збіг сприятливих обставин. Згадує Бахріє Уюк серед жінок, «які керували державою із-за штор гарему» Хуррем-султан. Відома в історії України та європейській історії, як Роксолана.

Та хто ж така Роксолана?

Її ім'я — Настя (Анастасія Лісовська). Народилась вона в селі Рогатині на Прикарпатті в родині Лісовських. Батько, Гаврило Лісовський — рогатинський піп. Мати Олександра — не була місцевою, походила з-над Пруту, з села Княжний Двір. Настя успадкувала від батька вогнисте чорняве волосся, а від матері — сліпучо-білу шкіру. Мала в своїй крові батькову несамовитість і материн легкий норов.

В дитячі роки навчалась у суворого учителя Єроніма Снарбського, до якого послав єдину дочку батько. Але те навчання було недовгим. В 1520 році на Рогатин налетіли татари і захопили Настю в полон. Мати загинула, а батька в той час не було в селі — він виїхав в друге село хрестити дітей, там і порятувався. Незабаром юну полонянку Настю Лісовську було завезено татарами на кафеський невільничий ринок і продано купцеві, що направлявся у Стамбул. В Стамбулі її було продано вдруге — Ібрагіму (одному із слуг султана Сулеймана). Але він ніяк не міг приборкати своєрідну, вольову полоненку з України і тому вирішив подарувати її у гарем султану. З цього часу і починається життя Насті Лісовської, як Роксолани (так тоді по-латині звали всіх руських людей) — української жінки особливо легендарної долі.

Потрапивши до гарему султана, Роксолана не плакала, не причитала, а примусила себе думати, що вона така ж вільна, як і була у себе в Рогатині. Не бажаючи марно втрачати час, вона починає вивчати письмо, мову, релігію й звичаї турецького народу.

На думку Осипа Назарука, дослідника життя і діяльності Роксо-

лани, початок освіти й пізнання правил поведінки в турецькій неволі Настя Лісовська зробила в Кафі. Тут в школі невільниць, вивчали Коран, арабську мову, навчали тонкощам залицання і вмінно подобатися чоловікам, вмінно одягати їх і прикрашати. Вчителями були турок Абдуллаг й італієць Річчі. Від першого учениці-невільниці дізналися, що помер старий Султан Селім, а на престол ступив молодий Сулейман. Новому правителю Османської імперії — ширилися чутки — пророковано велике й дивне владування, що схвилювало й глибоко зацікавило Настю.

Згодом, коли Настя-Роксолана стала перебувати в дворцовому гаремі, а потім дружиною Сулеймана, то настала черга султана з повагою дивуватися її відданості й природному зв'язку із своєю Батьківщиною, захоплюватися її розумом, вмінням почувати себе гідною свого народу. Султан зрозумів, що така жінка варта бути супутницею в його житті. Водночас вона стала однією із жінок Османської імперії, яка вирішувала разом з султаном важливі соціальні і політичні проблеми тогочасного турецького суспільства. Зримі набутки її особистої діяльності скромні: мечеть, притулок для убогих, лікарня, збудовані за її велінням на місці колишнього невільничого базару, район якого понад чотириста років носить ім'я Хасекі (офіційне ім'я султанші, званої як Хуррем, а найбільше як Роксолана). В цьому ж районі Роксолана створила загальнодоступну бібліотеку. На чільне місце Роксолана в своїй діяльності ставила допомогу рідній Україні: хлібом, грошми, а своїм впливом на султана обмежувала жадливі грабіжницькі й руйнівні напади турок, кримських татар на українські землі.

Та ще було кілька інтимних віршів. Однак найбільше вражав її вольовий характер, дипломатичний хист, завдяки якому вона стала рівною найсильнішому повелителю тієї доби, котрий потрясав світ — Сулейманові Пішному. Анастасія з рабинь піднеслася до султанші, котрій єдиній за тисячолітню історію Османської імперії віддано честь восьмигранною, як і в султана, усипальницею. Останне є свідченням величезного значення Роксолани в житті й діяльності султана Сулеймана. Заради неї султан відмовився від матері, від послуг великого візиря, не покарав дружину за участь в замахіві на нього; при цьому весь час по-дружньому життя поважав волю й

бажання Роксолани, що мали, як бачимо, приватний й державний характер.

Роксолана надихала й підтримувала Сулеймана в його спробах виконати три великих діяння: завершити будівництво водогону в Стамбулі, заснувати у Відні західну столицю Ісламу та побудувати найкращу в світі мечеть.

Облога Відня не вдалася. Європа все-таки відкинула турків. Закінчено будівництво водогону у Стамбулі та й у Єлірне (а водогону ще не було на той час ні в Парижі, ні в Лондоні) і збудовано караван-сарай для купців на Маріці. Ще за життя Роксолани на помин її душі будувалися «марети», де давали притулок та їжу бідним подорожнім.

Проте найбільшою, причому особистою, заслугою Роксолани є її моральна й матеріальна підтримка Харжі Мімара Синана, найобдарованішого архітектора Туреччини усіх часів, одного з геніїв всесвітньої архітектури.

І Мімар Синан віддячив благодійниці та Сулейману: мечеть Сулейманів є однією з архітектурних перлин світу. На схід від неї стоять гробниці («торбе») Роксолани та самого султана. Вони порівняно невеликі та разом з мечеттю становлять неповторну пам'ятку східної архітектури, що нагадує нам про щасливе подружжя видатних людей мусульманського світу. Зnamenним є й те, що жінка як за життя, так і після смерті зберегла до себе кохання й глибоку повагу правителя Османської імперії.

Так у чому ж крилася таємниця влади Роксолани над султаном? Ніхто не знав. Поширювалися чутки, що вона — чаклунка. Але йшли вони від матері султана Хафси і візиря Ібрагіма, що втрачали свій вплив на Сулеймана. Чому султан віділив з гарему саме Хуррем? Ось як пояснює цей вибір письменник П. Загребельний у своєму романі «Роксолана».

Султан не був примітивним жорстоким завойовником. Жорстокість уживалася в ньому з освіченістю, з потягом до краси. На жінку повелитель дивився як на істоту, що при потребі дає йому миттєву насолоду і народжує синів, одного з яких треба залишити для трону, а інших — задушити. Жінок він сам не шукав, не страждав від ревностів, не знав кохання. Але несподівано серед гарему він побачив чорнооке, з якимось незвичайно звабним тілом дівча. Утанку, у виразі очей, обличчя і особливо в характері не було й тіні

покірності й страху. Взяв її до гарему і забув. Навіть не згадував. Однак щось його мучило у військовому поході, і те «щось» був голос. Коли почув його вдруге, не міг нічого з собою вдіяти: «хотів доторкнутися до голосу» Хто знає, можливо з цього моменту все й почалося.

А які ж були почуття Роксолани до Сулеймана? Про це дізнаємось з присвячених йому віршів й листів Роксолани, — справжніх і вигаданих автором. В одному (треба думати справжньому) читаємо: «Я була співбесідницею нудьги. Я западіувала смолоскипи на всіх шляхах очікування. Щодня птиця Дух літала на небесному просторі бажання, сподіваючись, що голуб принесе від Вас вість, або ж хмарка пролле благодатну краплину на долину спраги». В іншому: «Думе моєї душі, мій володарю!.. немає надвечір'я, коли б не долітали до небес мої голосні ридання і моя туга за вашим сонячним лицем».

Що це? Східна умовність, за якою криється нещирість? Чи є щось і справжнє? Стаючи «на місце» Роксолани, романіст за логікою її вчинків відчуває, що вона і кохала, і ненавиділа султана. Чого ж було більше? Ясно одне, що і за любов треба було платити. Так підказував Роксолані досвід віків. І тільки глибоко в душі лунала пісня від матері: «Ой глибокий колодязю, боюсь, щоб не впала. Полюбила невірного — тепер я пропала».

Була в житті Роксолани ще одна трагедія — це її діти. Завдяки своїм синам і владі над Сулейманом вона здобула трон, бо бачила порятунок у владі. Таким чи-

ном піднеслася над оточенням володаря, стала знаною у світі. Але влада виявилася безсилою, щоб вберегти дітей від закону Фатіха (всі сини будуть знищені, крім одного). І Роксолана прагне, щоб спадкоємцем трону був Баядир — найдорожчий її син: він не залишить своїх братів і допоможе Україні. Та надії її були марні. Син залишився байдужим до її Вітчизни. Не схвилювали його і страшні руїни та попелища після чергового нападу орди на Рогатин — він був сином султана, а не сентиментальної жінки. Зрештою, все відбувалося так, як і передчувала Роксолана ще тоді, коли перша її дитина заговорила по-турецьки «Ствердилася й утвердилася в дітях — і вже не мала відступу. Назад дороги не було. На все життя була прикута до цієї землі, і її діти, вирісши, вважатимуть її рідною, а про її Вітчизну не захочуть і слухати. Так само й про мову, бо що мова без батьківщини?»

Що ж, і за дітей треба було платити — змінила віру, «потурчилась, побусурманилась». І це був страшний крок: ради дітей забути рідну землю.

Трагедія Роксолани виражена трьома промовистими афоризмами на початку. І в кінці твору П. Загребельного:

«Любов, мудрість і пахи не знають вітчизни».

«Щоб жити, потрібна вітчизна, свобода і пісня».

«Заснувати рід свій можна тільки: на рідній землі, заплідненій трудом предків твоїх».

Настя Лісовська мала пісню, досягла мудрості й любові, та без

Вітчизни й свободи не могла багато зробити для поступу свого народу і для продовження розумного й доброго власного роду. В цьому її трагедія.

То навіщо ж воскрешати тіні минулого? Хіба, щоб поповнити пантеон українського народу ще й жіночим іменем? Мовляв греки мали Таїс, римляни — Лукрецію, єгиптяни — Клеопатру, французи — Жанну д'Арк, росіяни — боярину Морозову, а ми — Роксолану? А може слід нарешті поєднати історію цієї жінки з історією її народу, з'єднати те, що було так жорстоко й несправедливо роз'єднано, бо зведена до купи доля окремої особи і цілого народу набуває нового виміру: вимальовується повна історична картина України.

Справжнє життя Роксолани має ще один вимір світового значення й ваги у людській історії XVI століття.

Майже сорок років Роксолана потрясала безмежну Османську імперію і всю Європу. Разом із султаном впливала на важливі події й справи в імперії, вела активну переписку з багатьма королями і царями світу. Великого значення Роксолана надавала освіті, культурі, благодійним справам. Багато людей того часу визнавали, що в імперії правив не султан, а султанша. І султан не заперечував цієї думки, оскільки не приховував, що для нього Роксолана була не тільки найдорожчою жінкою, але й першим порадником, єдиною близькою людиною.

З НОВИХ ПОЕЗІЙ

Іван ІОВ
м. Хмельницький

ПОСЛАНІЄ У КРИВИЙ РІГ

ГРИГОРІЮ ГУСЕЙНОВУ

«Доки має земля сумувати,
а трава сохнути на всім полі!
З-за ледарства її мешканців гинуть
звірі й птахи...»

Пророк Єремія.

Ти встигаєш у вічність,
де мають і стопку,
хмільну і стопу,

не блукай у п'ятмі,
бо могили покраяні
плугом в Степу.
І блажена хвальба, може,
й варта запінених

хвиль і хвилин,
де у балці Червоній
по схилах галопом
гасає полин.

Він у скроні копитами б'є
на холодній, останній
межі,

і сюди не приходять
в гріхах сповідатись
свої і чужі.

І немає із чим порівняти
святе на стражденній
землі,
інша справа — у небі.

врочисто, по нитці,
летять журавлі.
І торкнешся в задумі
рукою крутого, мов доля,
чола,

бо озвучує морок
невтомна, залітна,
пропаща бджола.

І помітиш, що зорі
в підковах некутих —
старі вухналі,
і що тіні од хмар
шелестять, мов пробуде
життя на землі.

Що повітря смертельно
цілує уста молодих
корінців

і закоханий обрій не
зводить сліди, як

з кінцями — кінці.
Ось порожні, спустошені,
спрагли, слухняні і
чемні вогні —
зздрять гордому світлу,
барвистому світу

Із джерельця-руки
гомонять із собою
жвавенько сто жил,
наче хочуть дізнатись
про те, що покладено
в нас до могил?

Вистачає червоних,
мов кров, недобутих,
калинових руд —
гірники шматок сала,
цибулю до хліба